

8. Романенко О. Семантичне дзеркало сну в українській високій і масовій літературі / О. Романенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Вип. 23. – К.: Вид-во КНУ, 2012. – С. 16–21.
9. Смирнова М. От «Белой крепости» до «Музея невинности»: Орхан Памук и его главные книги / М. Смирнова [электронный ресурс] // Режим доступа: <https://daily.afisha.ru/brain/454-ot-beloj-kreposti-do-muzeya-nevinnosti-orhan-pamuk-i-ego-glavnye-knigi/>
10. Сулейманова А. Постмодернизм в современном турецком романе: дис... на соис. науч. ст. канд. филол. наук: 10.01.03 / А. Сулейманова. – СПб., 2007. – 216 с.
11. Таштекин Б. Интеллектуальный бестселер в украинській і турецькій літературах: до питання дефініції жанру / Б. Таштекин // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. – 2016. – № 7. – С. 186–189.
12. Фрейд З. Деятельность сновидения / З. Фрейд // Фрейд З. О клиническом психоанализе. – М.: Медицина, 1991. – С. 91–227.
13. Холбиш С. Могущество Самоцветов и Снов: Как они могут изменить вашу жизнь / С. Холбиш. – Минск: Попурри, 1995. – 448 с.
14. Schild K. D. A Dialogue with Dostoevsky: Orhan Pamuk's the Black book / K. D. Schild // Newsletter of the Institute of Slavic, East European, and Eurasian studies. – University of California, Berkley. – 2005. – № 22. – P. 348–361.

УДК 811.161.2'373.7

Т. В. Кедич,

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, м. Дніпро

ФРАЗЕОЛОГІЯ МОВИ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ РАЙСИ ІВАНЧЕНКО «ГНІВ ПЕРУНА»

Досліджено особливості функціонування загальномовних сталих сполучень слів в історичному романі «Гнів Перуна», зокрема фразеологічних одиниць, організованих за моделлю підрядних і сурядних словосполучень. Виявлено, що найбільш чисельною є структурно-граматична група дієслівних та прислівникових фразем, а менш уживаною – іменникових.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразема, дієслівні, іменникові, прислівникові фразеологізми.

ФРАЗЕОЛОГИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО РОМАНА РАИСЫ ИВАНЧЕНКО «ГНЕВ ПЕРУНА»

Исследовано особенности функционирования общеязыковых стальных сочетаний слов в историческом романе «Гнев Перуна», а именно: фразеологических единиц, организованных как подчиненные и сочиненные словосочетания. Отмечено, что наибольшей является структурно-грамматическая группа глагольных и причастных фразем, а наименьшей – существительных.

Ключевые слова: фразеологическая единица, фразема, глагольные, причастные, существительные фразеологизмы.

PHRASEOLOGY LANGUAGE HISTORICAL NOVEL RAISY IVANCHENKO «WRATH OF PERUN»

The peculiarities of operation of zagainova stable word combinations in the historical novel «Wrath of Perun», in particular phraseological units, organized on the model of subordination and coordination phrases.

Multidimensional structural-grammatical types of phrasal units predetermines the possibility of using phraseological units in historical romance studies R. Ivanchenko. Illustrative material proves that among the usual phraseological units, organized on the model of the phrase, the greatest was the group of the verbal (verbal) and prisilla (adverbally) of phraseological units and the smallest is related to the noun (substantive) phraseological units. A special type of phraseological units are stable combinations of words that represent the holistic value and composition of the components is a combination of one ravnornachnosti words with the service. Most numerous in the historical novel is the group of phraseological units poveznica word which combines with the prepositions: on, in, over, to. Idioms, as a kind of stylistic tool, can carry a positive or negative charge of emotions, to express their attitude to the events portrayed, to provide certain special features of the heroes of the historical novel «Wrath of Perun».

Key words: phraseology unit, phrases, verbal, nominal, adverbial phraseological units.

Історична проза була й залишається одним з найпопулярніших жанрів літератури, що, як слушно зауважує В. Ніколаєнко, «залучає сучасника до морально-етичних і духовних надбань нації, суттєво доповнює історичну науку, має свої творчі завдання, зумовлені специфікою мистецтва художнього слова» [11, с. 171], пробуджує національну свідомість народу. Осягнення національної історії, на думку багатьох дослідників, починається з фольклорних джерел, зокрема, дум, легенд, історичних пісень, а художнє відтворення історичних подій і постатей започатковують в історичному романі, важливим завданням якого є передати історичний колорит описуваної доби, не обтяжуючи його цитатами з першоджерел. Один із дослідників цього жанру В. Чумак зазначає: «Художня література, мистецтво в цілому є своєрідним і незамінним накопичувачем, оберігачем і пропагандистом історичної пам'яті, національної гідності кожного народу» [16, с. 6].

Однією з найцікавіших в історії української літератури є проза вченого-історика й письменниці Раїси Іванченко, яку цікавлять події епохи давньої Русі, зокрема, ранній її період. Художнє осмислення давньоруської доби знайшло втілення в чотирьох романах («Гнів Перуна», «Золоті стремена», «Зрада, або Як стати володарем», «Отрута для княгині»), що становлять єдине ідейно-тематичне ціле, складну історичну епопею про створення, ранній період історії Країни Русі, розвиток, «золотий вік», її занепад [10, с. 2].

Роман Р. Іванченко «Гнів Перуна» про справжню, існуючу Київську Русь, про Київ – матір міст руських, про колиску трьох братніх народів [9, с. 432]. Відтворюючи колорит «епохи Нестора», загальновідомі сторінки старокіївської історії, автор опрацює велику кількість різноманітного матеріалу, твори усної народної творчості, у яких відбито життя та звичаї давніх слов'ян. У розмові з М. Ільницьким Раїса Іванченко наголосила: «Якби Ви знали, як нелегко добирати подібний матеріал для ранньої історичної епохи. На жаль, у нас нема спеціальних досліджень про усну народну творчість часів Київської Русі. Доводиться відшукувати й перелічувати величезну кількість різних публікацій, які розкидані в найрізноманітніших збірниках і дореволюційного часу, і нашої доби» [14, с. 111]. З-поміж вищезазначених джерел найуживанішими в романі Р. Іванченко «Гнів Перуна» є фразеологічні одиниці та паремії (прислів'я і приказки), у яких українська нація протягом віків відобразила своє особливе ставлення до суспільно-політичних, культурно-історичних, морально-етичних та естетичних явищ людського буття.

Потрібно зазначити, що на сьогодні в українському мовознавстві немає монографічних праць, присвячених аналізу мови творів відомої української письменниці Раїси Іванченко, а саме функціонуванню кодифікованих стійких сполучень слів на сторінках художніх творів прозаїка, що й зумовило актуальність дослідження. Однак деякі особливості в контексті аналізу історичної прози письменниці з літературознавчого погляду висвітлено в наукових дослідженнях М. Ільницького [7], М. Наєнка [8], В. Чумака [16] та науковому системному дослідженні В. Ніколаєнко [10].

Мета нашої розвідки – дослідити особливості функціонування традиційних фразеологічних одиниць, організованих за моделлю підрядних та сурядних словосполучень, в історичному романі Р. Іванченко «Гнів Перуна».

Проблема систематизації фразеологічного матеріалу, його класифікації привертає пильну увагу мовознавців. У сучасних структурно-семантичних дослідженнях важливого значення набуває думка про те, що «семантичні проблеми виникають не тільки на словесному рівні, а й на більш низькому рівні – рівні зв'язаних морфем (суфіксів, префіксів, коренів тощо) і на більш високих рівнях – рівні словосполучень та їх комбінацій» [6, с. 181]. Складність систематизації фразеологізмів, з огляду на їхню структуру, пояснюють «дифузністю фразеологічного значення, різноструктурністю, семантичною редукцією компонентів, що впливає на вибір основи для їхньої класифікації» [15, с. 129].

Серед структурно-граматичних типів фразеологічних одиниць називають різні семантико-граматичні групи: фразеологізми, організовані за моделлю сурядних і підрядних словосполучень [1; 2; 12; 15]; фразеологізми, що являють сполучення повнозначного і службового слова [1; 3; 4; 12; 15]; фразеологічні одиниці, організовані за моделлю речення [1; 2; 12]. Так, наприклад, Л. Скрипник, аналізуючи фразеологічні одиниці, виокремлює два «граматико-структурних класи»: 1) фразеологізми, організовані за моделлю словосполучення, семантико-структурною особливістю яких є співвіднесення з окремим словом і функціонування у ролі члена речення і 2) фразеологічні одиниці (фрази), організовані як прості або складні речення [12, с. 23], окремо подано фразеологізми, що являють собою поєднання службового слова з повнозначним [12, с. 80]. В. Ужченко та Л. Авксентьев, взявши за основу принцип співвіднесення семантики фразеологічних одиниць зі значенням того чи того слова, називають такі семантико-граматичні розряди фразеологічних одиниць: іменні, дієслівні, прислівникові [15, с. 35], а серед структурних моделей – «фразеологічні одиниці, модель яких співвідноситься зі словосполученням, і фразеологізми, організовані за моделями речення» [15, с. 35].

Фразеологічні звороти мови, що співвідносять зі словосполученнями, називають фраземами [1; 2; 12; 15]. Умовно фраземи можна об'єднати в такі основні семантико-граматичні групи: іменникові (субстантивні), прикметникові (ад'єктивні), дієслівні (вербальні), прислівникові (адвербіальні), вигуківі (інтер'єктивні). Особне місце посідають фразеологічні одиниці, що являють собою поєднання повнозначного слова зі службовим. До фразеологічних одиниць, що мають структуру підрядних словосполучень, належать семантично неподільні стійкі звороти мови, у яких виокремлюють граматично незалежне, головне слово й залежні від нього компоненти. Хоч стрижневе слово таких фразем може бути виражене будь-якою повнозначною частиною мови, в історичному романі Р. Іванченко найбільш численними й різноманітними за структурою представлені ті, що об'єднуються навколо іменника та дієслова (іменникові та дієслівні фразеологічні одиниці) і мають традиційне значення.

Іменникові фразеологізми (субстантивні). Вони мають здебільшого стійку сполуку іменника з такими частинами мови: а) «іменник + прикметник», де головним виступає іменник, а залежним прикметник, що узгоджується в роді, числі та відмінку: *гніздо осине* – «місце зосередження, притулок антигромадських або аморальних, злочинних елементів» [13, с. 150]; *Розігнати б їхнє гніздо осине в тих печерах* [Гнів Перуна I, с. 106]; *білий (Божий) світ* – «життя у всіх його формах і виявах» [13, с. 632]; *Кара від князів і мужів княжих за татьбу й пожоги; кара за відступництво від старих богів і за сумніви в нових.. хто pomoже бідакові на білому світі?* [Гнів Перуна I, с. 23]; *темне діло* – «щось незрозуміле, надто заплутане» [13, с. 205]; *Темне діло, Яню. Чомусь отець Іоанн хоче Всеволода* [Гнів Перуна I, с. 48]; б) «іменник + іменник у формі будь-якого непрямого відмінка»: *царство боже* – «край» [13, с. 755]; *А тільки, князю, довго не приходить до нас те царство боже!* – *раптом зухвало сказав Гордята...* [Гнів Перуна II, с. 144].

Субстантивні фразеологічні одиниці об'єднує наявність у їхньому змісті категорійного значення іменниковості, що виражається через сукупність узагальнених значень: значення особи, неособи, власне предмета й абстрактного значення в поєднанні із граматичними значеннями роду, числа та відмінка [12, с. 128]. У складі речення субстантивні фраземи пов'язуються зі словами через парадигматичні форми. З наведених вище ілюстрацій видно, що фразеологізми-словосполучення, які мають змінну форму, можуть бути в синтаксичних функціях іменника – підмета, додатка, частини складеного присудка.

Дієслівні (вербальні) фразеологічні одиниці. Вербальні фразеологізми, організовані за моделлю підрядних словосполучень, – це одиниці, стрижневим компонентом яких є дієслово, що й зумовлює семантичну та синтаксичну функції в реченні. Найпродуктивнішою серед лексико-граматичних конструкцій дієслівних фразеологічних одиниць в історичному романі Раїси Іванченко «Гнів Перуна» є конструкція на зразок «дієслово + іменник з прийменником або без нього»: а) «дієслово + іменник у Зн. відм.»: *бити поклони* – «молитися» [13, с. 29]; *У малій дерев'яній церквіці Успенія богородиці, яку поставив іще перший чернець печерський Анатолій з братією, уже несамовито бив поклони отець Феодосій* [Гнів Перуна I, с. 35]; *голову [свою] прихилити* – «знайти якийсь притулок, пристановище; влаштуватися дець» [13, с. 568]; *Збіглий печерський чорноризець, що приплентався до Роста найостаннішим, отой Єремія та Наслав не знали, де прихилити голову* [Гнів Перуна I, с. 34]; б) «дієслово + іменник в О. відм.»: *махнути рукою* – «перестати займатися ким-, чим-небудь, турбуватися про когось, чогось» [13, с. 382]; *Але скоро відчули її незлоблівість, доброту й махнули рукою* [Гнів Перуна I, с. 41]; *обходити стороною* – «залишити кого-, що-небудь поза увагою; не зачіпати когось, чогось» [13, с. 458]; *Кияни, бійтеся чорних мужів! Обходьте їх стороною!* [Гнів Перуна I, с. 45]; в) «дієслово + прийменник + іменник у Р. відм.»: *прибирати до [своїх] рук* – «захоплювати, забирати щось, заволодівати чим-небудь» [13, с. 556]; *Нелегкою була місія грецьких митрополитів на Русі – навертати передусім князів до візантійських законів та прибирати руську церкву до рук візантійських патріархів* [Гнів Перуна I, с. 47]; *виривати з рота* – «силоміць забирати, віднімати що-небудь у когось» [13, с. 69]; *Інакше все те достанеться Путяті. Той загребуций! З рота вирве!..* [Гнів Перуна I, с. 60]; г) «дієслово + прийменник + іменник у Зн. відм.»: *брати в руки* – «підкоряти кого-небудь своїй волі; керувати кимсь // Утихомирювати, приборкувати кого-небудь» [13, с. 39]; *Авжеж, недарма брати помирились між собою, умислили взяти князя в свої руки* [Гнів Перуна II, с. 26]; *дивитися в очі* – «запобігати перед ким-небудь, намагатися догодити комусь» [13, с. 196–197]; *Єпископ Беренський приязно осміхається. Ясним настороженим поглядом дивиться в очі Ізяслава* [Гнів Перуна I, с. 75]. У реченні такі фразеологізми виконують переважно функцію присудка. Стрижневий компонент дієслівних фразеологічних одиниць зазвичай є змінним. Залежно від характеру висловлення в контексті дієслово-компонент реалізує в реченні різні форми особи, числа, часу, виду.

Поширеною є також група фразеологічних одиниць, коли від стрижневого дієслова залежними бувають два, зрідка три компоненти: *переминався з ноги на ногу* – «тупцюючи, виявляти свою ніяковість, нерішучість, збентеження, розгубленість і т. ін.» [13, с. 496]; *Побіч нього переминався з ноги на ногу митрополит Іоанн...* [Гнів Перуна I, с. 46]; *Гордята переминався з ноги на ногу під уважним, здивованим поглядом Василька* [Гнів Перуна II, с. 131]; *носити (міряти) воду решетом* – «даремно, безрезультатно робити щось, марно витрачати час на що-небудь» [13, с. 440]; *Всі роки ніби воду у решеті носив* – *щось робив, кудись біг, а для себе – анічогісінько не лишилося* [Гнів Перуна I, с. 118].

Дієслівні фразеологічні одиниці, що мають виразне емоційно-оцінне забарвлення, письменниця вживає для позначення різноманітних дій, пов'язаних здебільшого зі взаєминами людей, а також для позначення психічного стану осіб, яких вони стосуються.

Прислівникові фраземи (адвербіальні). Лексико-граматичне значення таких фразеологічних одиниць за своїми функціонуваннями співвідноситься з прислівниками, компоненти таких фразем рівноправні. У мовознавчій літературі прислівникові фразеологічні конструкції називають прислівниковими утвореннями з поєднання різних відмінкових форм того чи того іменника або стійкими лексично неподільними прислівниковими утвореннями [1, с. 103]. До адвербіальних належать фразеологічні одиниці кількісно-обставинної або якісно-обставинної семантики, що характеризуються повною відсутністю морфологічних парадигм і виконують у реченні функції обставини. Серед прислівникових фразеологічних одиниць, представлених на сторінках історичного роману «Гнів Перуна», виокремлюємо такі основні структурні типи: а) *«іменник + прийменник + іменник»: слід у слід* – «робити що-небудь так, як хтось інший» [13, с. 665]; *Йшли рядочком – слід у слід, потім розвернулись пірколом* [Гнів Перуна I, с. 63]; *вдень і вночі* – «завжди, постійно» [13, с. 55]; *Жони, старці, отроки, діти зі слипою покорою чекали слова від того, хто вдень і вночі говорив із богами і знав їхню волю* [Гнів Перуна I, с. 23]; б) *«прийменник + займенник + іменник»: з усіх кінців* – «звідусіль» [13, с. 296]; *З усіх кінців почувлися гуки, бойові заклики* [Гнів Перуна I, с. 200]; *у ту ж мить* – «відразу ж, зараз же; одночасно з чимсь» [13, с. 390]; *І в цю мить угледів, як з нагір'я в широку долину, де билися його вої, летіли комонники з піднятими мечами, з гиком і свистом* [Гнів Перуна II, с. 5]. Адвербіальні фразеологічні одиниці репрезентують міру та ступінь вияву ознаки, часові та просторові відношення, морально-психологічний стан особи.

Фразеологічні одиниці, організовані за моделлю сурядних словосполучень, в історичному романі Р. Іванченко «Гнів Перуна» представлені як семантично й синтаксично неподільні поєднання слів. Характерною ознакою цих структур є те, що компоненти, які з'єднуються сурядними сполучниками, виступають або як синонімічні, або як антонімічні [15, с. 107]. За семантичними й синтаксичними функціями фраземи, що мають форму сурядних словосполучень, співвідносять зі словами, що зумовлює виокремлення таких типів: а) **субстантивні одиниці**, компонентами яких можуть бути іменники, прикметники, займенники. В аналізованому романі найпродуктивнішими є такі структурно-граматичні типи: *«іменник + іменник»* та *«прикметник + прикметник»*; у реченнях вони функціонують як додатки та присудки: *[і] холод і [та] голод* – «важкі життєві умови з великими матеріальними нестатками [13, с. 751]; *Бо коли розгнівиш, не спинити його мстиву руку, яка вознесе меч над головами тих, хто сидить зимою в теплі, у світлій хоромині й забув про убогих й упосліджених долею, що гинуть при скіпках, скорчившись від голоду й холоду, витираючи очі від їдучого диму сирих дров...* [Гнів Перуна II, с. 93]; *вогнем і мечем* – «нешадно; з великою жорстокістю» [13, с. 119]; *Через те ладен був віддавати огню і мечу – і землю, й народ свій, близьких і дальніх родаків, і лествих своїх думців, коли підозрював у них невдоволення чи тїнь змови* [Гнів Перуна II, с. 126]; *старі й малі* – «усі люди незалежно від віку; діти й дорослі; всі» [13, с. 366]; *За нею йшли старі й малі* [Гнів Перуна I, с. 16]; *«займенник + займенник»: сам по собі* – «незалежно від чийсь волі; мимовільно» [13, с. 629]; *Довго силкувався подолати його в собі, та нарешті голод сам по собі цез* [Гнів Перуна I, с. 160];

б) **прислівникові фразеологізми** становлять найчисельнішу групу фразем сурядного типу. Компонентами таких одиниць можуть бути прислівники, іменники, а в реченні вони виконують функцію обставини: *від зорі до зорі* – «з раннього ранку до пізнього вечора; цілий день» [13, с. 271]; *Тяжка праця від зорі до зорі – на землі, коло худоби, на лісових роздертях...* [Гнів Перуна I, с. 18]; *із кутка в куток* – «усюди, скрізь» [13, с. 321]; *Із кутка в куток Василькова перекочувалися високі голоси захмелілих баб, що знуцалися над Нерадцевою неславою* [Гнів Перуна I, с. 161].

До особливого типу фразеологічних одиниць належать стійкі сполучення слів, що мають цілісне значення, а за складом компонентів є поєднанням одного повнозначного слова зі службовим. Багато мовознавців [1; 4; 12] визнають такі поєднання слів фразеологічними одиницями, оскільки вони мають ознаки, властиві фразеологізмам: відтворюваність, стійкість, семантичну цілісність, нарізнооформленість, еквівалентність слову, відносну постійність компонентного складу, метафоричність. Найчисельнішу групу становлять такі фразеологізми, повнозначне слово яких поєднується з прийменниками: *на, в, за, до: за душею* – «у собі» [13, с. 230]; *Здавалося, що їх пильний і спокійний погляд нанизував на вістря думки все, що грішний чоловік жадав заховати за душею* [Гнів Перуна I, с. 26]; *по правді* – «дотримуючись справедливості, не відступаючи від істини; дійсно, справді» [13, с. 554]; *Йди, жоно, додому. Все буде добре. Накажу йому по правді з тобою вчинити. Кажеш – жона йому?* [Гнів Перуна I, с. 169]; *по серцю* – «кому-небудь хтось або щось подобається, підходить» [13, с. 643]; *На тоє ігрища і робляться, аби побачитись і домовитись. Хе-хе! Каб по серцю і по добрій волі!.. Хе-хе...* [Гнів Перуна II, с. 21].

Таким чином, багатоаспектний характер структурно-граматичних типів фразем зумовлює широкі можливості використання фразеологічних одиниць в історичній романістиці Р. Іванченко. Ілюстративний матеріал доводить, що серед узуальних фразеологічних одиниць, організованих за моделлю словосполучення, найбільшою виявилася група дієслівних (вербальних) та прислівникових (адвербіальних) фразеологізмів, а найменшою іменникових (субстантивних) фразеологічних одиниць. Фразеологізми, виступаючи як своєрідний стилізовий засіб, можуть нести в собі позитивний чи негативний заряд емоцій, виражати ставлення до зображуваних подій, надавати певних особливих рис героям історичного роману «Гнів Перуна».

Література:

1. Авксентьев Л. Г. Современная украинская мова: Фразеология / Л. Г. Авксентьев – Х. : Вища школа, 1983 – 137 с.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології : [монографія] / М. Ф. Алефіренко – Х. : Вища школа, 1987. – 135 с.
3. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / АН УРСР, Ін-т мовознавства О. О. Потебні; Відп. ред. Л. С. Паламарчук / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К. : Наукова думка, 1989. – 189 с.
4. Божко Ю. О. Прийменниково-відмінкова модель фразеологізмів у світлі проблеми кодифікації мови / Ю. О. Божко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Вип. 42. – Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – С. 85–89.
5. Дзюбишина Н. Я. Про еліпсис / Н. Я. Дзюбишина // Культура слова. – К. : Наукова думка, 1983. – Вип. 24. – С. 25–30.
6. Свтушина Т. О. Емоційність фразеологічних одиниць у прозі В. Стефаніка / Т. О. Свтушина // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 632 : Серія : Філологія. – Вип. 42. – Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – С. 180–184.
7. Ільницький М. Людина в історії (Сучасний український історичний роман) / М. Ільницький. – К. : Дніпро, 1989. – 356 с.
8. Наєнко М. К. Одержимість : Критичні розвідки, портрети, відгуки / Михайло Кузьмович Наєнко. – К. : Молодь, 1990. – С. 117–131.
9. Ніколаєнко В. Хронотоп у тетралогії Р. Іванченко про давню Русь / В. Ніколаєнко // Вісник Харківського національного університету. Серія: Філологія. – Х. : ХНУ, 2001. – Вип. 33: Філологічні аспекти дослідження дискурсу. – № 520. – С. 430–434.
10. Ніколаєнко В. М. Історичні романи Раїси Іванченко про давню Русь: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Валентина Миколаївна Ніколаєнко. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.

11. Ніколаєнко В. М. Параметри конфліктності тетралогії Раїси Іванченко про давню Русь / В. М. Ніколаєнко // Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту) : Зб. наук. праць / Ред. кол. : Н. І. Заверталюк (відп. ред.) та ін. – Вип. 3. – Дн-ськ : РВВ ДНУ, 2003. – С. 170–177.
12. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови : [монографія] / Л. Г. Скрипник – К. : Наукова думка, 1973. – 280 с.
13. Словник фразеологізмів української мови / Упор.: В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наукова думка, 2003. – 1104 с.
14. «Тільки на ґрунті історичної правди...» Розмова критика Миколи Ільницького з прозаїком Раїсою Іванченко // Жовтень. – 1986. – № 12. – С. 102–112.
15. Ужченко В. Д. Українська фразеологія / В. Д. Ужченко, Л. Г. Авксентьев. – Х. : Основа, 1990. – 157 с.
16. Чумак В. Минуте – очима сучасника : Літературно-критичний нарис / В. Чумак. – К. : Рад. письменник, 1980. – 184 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Іванченко Р. Гнів Перуна : [роман] / Раїса Іванченко. – Кн. I. – К. : Дніпро, 1986. – 215 с.
2. Іванченко Р. Гнів Перуна : [роман] / Раїса Іванченко. – Кн. II. – К. : Дніпро, 1986. – 223 с.

УДК 37.091.33:[821.111+821.112.2]:7.038.6

О. А. Кириченко, І. О. Подоляка,
Сумський державний університет, м. Суми

ТЕХНІКА КОЛАЖУВАННЯ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ І ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРІВ

У статті докладно викладаються позиції основоположників ідеї колажу та колажування – німецьких методистів Б.-Д. Мюллера і М. Зікманна (80 – 90-ті рр. ХХ ст.). Доводиться, що в колажі можуть відобразитися і зіставлятися різні культури, сходяться і співіснують різні тексти – вербальні і невербальні. Дається визначення колажу як інформаційного продукту та підґрунтя розвитку творчості учнів. Наводяться конкретні приклади уроків англійської та німецької мов, що демонструють практичну реалізацію прийому колажування.

Ключові слова: колаж, «діалог культур», творчість, особистість, асоціограма.

ТЕХНИКА КОЛЛАЖИРОВАНИЯ КАК СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ И НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКАМ И ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

В статье излагаются позиции основоположников идеи коллажа и коллажирования – немецких методистов Б.-Д. Мюллера и М. Зикманна (80 – 90-ые гг. ХХ в.). Доказывается, что в коллаже могут отображаться и сопоставляться разные культуры, сходиться и сосуществовать разные тексты – вербальные и невербальные. Дается определение коллажа как информационного продукта и предпосылки развития творчества учеников. На конкретных примерах уроков английского и немецкого языков демонстрируется практическая реализация приема коллажирования.

Ключевые слова: коллаж, «диалог культур», творчество школьников, личность, ассоциограмма.

COLLAGE TECHNIQUE AS THE TOOL FOR TEACHING ENGLISH AND GERMAN AND FORMATION OF CREATIVITY AT SCHOOL STAGE

The article outlines in detail the position of the founders of the idea of collage and collaging – German methodists B.-D. Muller and M. Zikmann (80 – 90 s., ХХ с.). It is shown that different cultures displayed and matched in the collage come together and coexist in various texts – both verbal and nonverbal. It defines the collage as background information product and a method of creativity development at school stage.

We aim to prove that through implementing collaging method into the lessons of foreign languages a real possibility of mastering and operating with different notions is created, that through this method young students are facilitated for mastering the ability to formulate different concepts – both the concrete and the abstract ones; collaging promotes search for productive linguistic solutions. Collage lets a young student to look at everyday ordinary things in a special way, it triggers associative thinking, a background for the development of verbal responses and the ability to reason. Collage allows the child to draw on their experience and present topics within their subjective vision, their way of thinking; collage is suitable for both studying of cultural aspects, and for organizing perception of information, and for creating your own statements.

We reveal the idea of collaging as a way of encoding / decoding of information, the method of penetration into another culture, making collage, according a specific plan, a student masters decoding techniques for new information by which he «builds bridge to another culture».

Collage makes transferring of information about other cultures clear, controlled and managed by teachers, open and accessible to students.

We give specific examples of lessons in English and German, demonstrating the practical implementation of collaging in teaching English and German.

Key words: collage, «dialogue of cultures», creativity, personality, associogram, encoding / decoding of information, associative thinking.

Мета роботи: дослідити прийом колажування в навчанні англійській та німецькій мовам, обґрунтувати і виявити педагогічний потенціал методу колажу і його художньо-виражальні можливості для творчого розвитку учнів на уроках англійської та німецької мов, проілюструвати теоретичні засади на практиці.

Об'єктом дослідження виступає роль техніки колажування під час навчання учнів, формування їх творчого потенціалу.

Предмет дослідження є поліаспектне явище «колаж».

Завдання дослідження:

- дослідити та обґрунтувати доцільність використання прийому колажування в навчально-освітньому процесі;
- виявити шляхи підвищення ефективності та результативності навчального процесу з використанням методу колажу на уроках англійської та німецької мов;
- на основі отриманих даних розробити завдання для уроків із застосуванням даної методики колажування.

Розвиток української держави зумовлює необхідність виховання нового типу особистості з високим рівнем духовності і культури, спроможної самостійно приймати нестандартні рішення, здійснювати вільний вибір, творчо мислити, гнучко реагувати на зміни обставин і самій їх творити [1, с. 41–42].

Відомо, що одним із головних напрямів гуманізації процесу навчання є перетворення взаємодії суб'єктів навчального процесу в засіб формування, розвитку і саморозвитку особистостей. В. Сухомлинський підкреслював, що особистість